

Länsstyrelsen
Värmland

Åtgärder för ett hållbart Värmland

Regionalt åtgärdsprogram för miljömålen 2021-2025

Publ nr 2021:08
ISSN 0284-6845

Rapporten är sammanställd av Emma Björkman och Margareta Wallsten

Länsstyrelsen Värmland, 651 86 Karlstad
010-224 70 00, www.lansstyrelsen.se/varmland

Sammanfattning

I över 20 år har Sveriges miljö kvalitetsmål utgjort grunden för vårt miljöarbete. Det övergripande syftet är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Liksom de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030, tar även miljö målen sikte på år 2030.

Uppföljningen av målen visar dock att det är få som nås och inom flera mål bedöms läget till och med ha försämrats. För att öka förutsättningarna att nå målen har Länsstyrelserna fått i uppdrag att ta fram regionala åtgärdsprogram. Det här är Värmlands läns andra åtgärdsprogram för miljö målen. Inför det förra programmet, som sträckte sig mellan åren 2018–2020, beslutades det att Värmland ska jobba med miljö målen utifrån fem fokusområden. De är:

Minskad klimatpåverkan

Hållbar samhällsplanering

Hälsa och livsstil

Hållbart vatten

Hållbart brukande av skog- och odlingslandskap

Under förarbetet till det här programmet har många regionala aktörer engagerats. Dels för att formulera en målbild för varje fokusområde, men också för att välja vilka åtgärdsområden som vi ska prioritera under programperioden. För att underlätta samverkan inom dessa områden, erbjuder Länsstyrelsen Värmland aktörerna i länet att skriva en *Miljööverenskommelse*. Här väljer aktörerna ut vilka av de sju prioriterade åtgärdsområdena de vill arbeta med.

Miljööverenskommelserna gäller, liksom åtgärdsprogrammet, till och med år 2025.

Att flera aktörer jobbar med samma åtgärdsområden skapar goda förutsättningar till samarbete och att vi kan få draghjälp av varandra. Länsstyrelsen Värmland kommer att samordna och underlätta arbetet genom att stötta med kompetens och resurser genom de uppdrag och projekt som bedrivs. För att få ännu mer driv i arbetet planerar Länsstyrelsen även att skapa arbetsgrupper kring de prioriterade åtgärdsområdena. Målet är att grupperna ska stötta och inspirera de andra som jobbar inom samma åtgärdsområde.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Varför ett regionalt åtgärdsprogram?	4
Framtagande av åtgärdsprogrammet	5
Genomförande av åtgärdsprogrammet	6
Processbeskrivning för miljömålsarbetet	6
Arbetsgrupper och nätverk	8
Globala mål	9
Det svenska miljömålssystemet	10
Generationsmålet.....	10
Miljökvalitetsmålen.....	11
Etappmål.....	11
Uppföljning	12
Nuläge i Värmlands län.....	13
Åtgärdsprogrammets utformning	14
Fokusområden	14
Prioriterade åtgärdsområden.....	14
Åtgärdsförslag	15
Beskrivning av fokusområden	16
Fokusområde: Minskad klimatpåverkan	17
Målbilder	17
Nulägesbeskrivning.....	18
Förslag på åtgärdsområden inom <i>Fossilfria och effektiva transporter</i>	19
Förslag på åtgärdsområden inom <i>Robust och flexibelt energisystem</i>	20
Prioriterade åtgärdsområden.....	21
Fokusområde: Hållbar samhällsplanering	22
Nulägesbeskrivning.....	23
Förslag på åtgärdsområden inom Hållbar samhällsplanering.....	24
Prioriterade åtgärdsområden.....	25
Fokusområde: Hållbart brukande av skog- och odlingslandskap	26
Nulägesbeskrivning skogslandskap.....	27
Nulägesbeskrivning odlingslandskap	28
Förslag på åtgärdsområden inom Hållbart brukande.....	29
Prioriterade åtgärdsområden.....	30
Fokusområde: Hållbart vatten	31
Målbild	31
Nulägesbeskrivning.....	32
Förslag på åtgärdsområden inom Hållbart vatten.....	33
Prioriterade åtgärdsområden.....	34
Fokusområde: Hälsa och livsstil	36

Målbild	36
Nulägesbeskrivning	37
Förslag på åtgärdsområden inom Hälsa och livsstil	38
Prioriterade åtgärdsområden.....	39
Referenser	40

Varför ett regionalt åtgärdsprogram?

Det pågår mycket bra miljöarbete i Värmland och det finns redan ett stort engagemang ute i länet både hos offentliga verksamheter, näringsliv och enskilda individer att hitta lösningar för att minska påverkan på miljön. De flesta myndigheter, kommuner och organisationer har till exempel någon form av miljö- eller hållbarhetsprogram.

Trots det är bedömningen att de flesta miljömålen inte kommer att nås i länet. Det finns därför ett behov att öka takten i åtgärdsarbetet. Länsstyrelsen har uppdraget att utveckla, samordna och genomföra ett regionalt åtgärdsprogram med bred förankring i länet.

Syftet med åtgärdsprogrammet är att öka förutsättningarna för att nå de nationella miljö kvalitetsmålen. Värmlands regionala åtgärdsprogram ska:

1. Samla länets nyckelaktörer i arbetet med att genomföra åtgärder som leder mot de nationella miljömålen och den miljömässiga dimensionen i Agenda 2030.
2. Identifiera synergier och målkonflikter mellan olika områden och jobba med miljöfrågorna ur ett helhetsperspektiv.
3. Bidra till tvärssektoriell dialog och samverkan samt till kommunikation mellan länets berörda aktörer.
4. Leda till en effektivare användning av våra sammantagna resurser.

Framtagande av åtgärdsprogrammet

Åtgärdsprogrammet utgår från samma upplägg som föregående program, men har uppdaterade nulägesbilder. Under respektive fokusområde har dessutom målbilder och prioriterade åtgärdsområden tagits fram tillsammans med länets aktörer.

Under hösten 2020 arrangerades två workshops inom respektive fokusområde. För att få en bra helhetsbild var många olika aktörer inbjudna. Bland andra länets 16 kommuner, Skogsstyrelsen, LRF, Region Värmland, Karlstads Universitet, vattenvårdsförbund, skogsägarföreningar, Nifa, kommunala bostads- och energibolag, skogsbolag, Naturskyddsföreningen med flera.

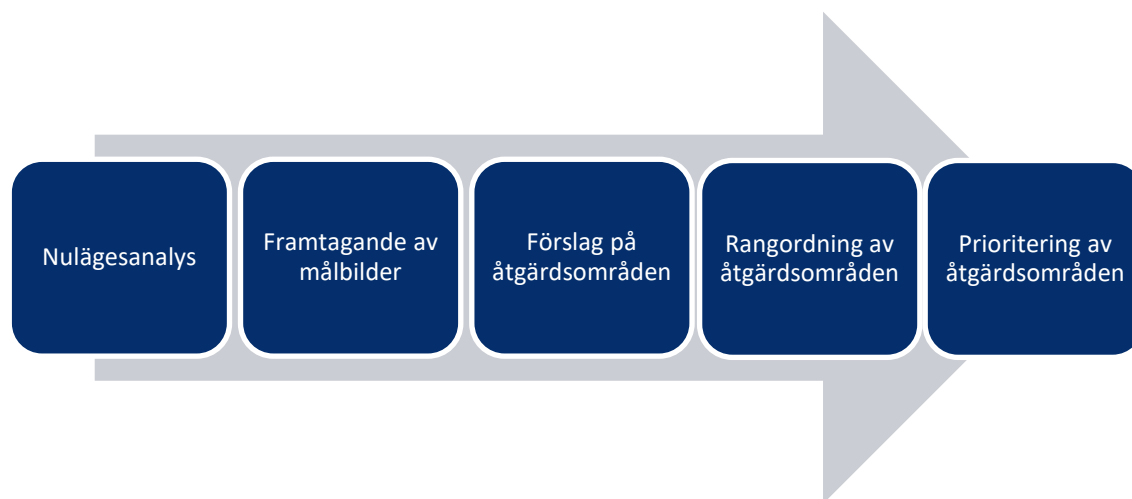
Under den första workshopen fick deltagarna ge inspel till en målbild för fokusområdet. Länsstyrelsen presenterade även en nulägesanalys av fokusområdet. Deltagarna fick därefter ge förslag på åtgärdsområden där det behövs insatser för att vi ska närma oss målbilden inom fokusområdet.

På den andra workshopen presenterades ett antal förslag på åtgärdsområden baserat på de förslag som kommit in. Förslagen på åtgärdsområden rangordnades av deltagarna utifrån tre frågor. De var:

1. Hur väl lämpar sig åtgärdsområdet för samarbete med andra aktörer i länet?
2. Har vi regional rådighet och resurser att utföra åtgärder inom området?
3. Hur stort är glappet mellan nuläge och målbild för området?

Tanken med frågorna var att försöka hitta de områden som är bäst lämpade att prioritera i åtgärdsarbetet.

Av de förslag som rankades högst valde därefter Länsstyrelsen ut åtgärdsområden där organisationen har kompetens, uppdrag och medel för att kunna stötta arbetet på bästa sätt. Bilden nedan sammanfattar processens olika steg.

Figur 1. Översikt över processens olika delsteg.

Genomförande av åtgärdsprogrammet

Processbeskrivning för miljömålsarbetet.

För att skapa ett kontinuerligt arbete med miljömålen behövs en process som integrerar miljömålsarbetet med verksamheternas övriga arbete. I genomförandet av åtgärdsprogrammet utgår vi ifrån följande process.

Figur 2. Processbeskrivningen för miljömålsarbetet.

Miljööverenskommelser

I Värmland jobbar vi med det regionala miljömålsarbetet genom så kallade miljööverenskommelser. I överenskommelserna väljer aktören ut de åtgärdsområden man vill samarbeta kring och genomföra åtgärder inom. Aktören väljer fritt hur många och vilka åtgärdsområden som den skriver överenskommelser om.

Det är en förändring mot tidigare period då även åtgärder skrevs in i miljööverenskommelsen. Den här omgången beslutar organisationen istället löpande om vilka åtgärder den vill genomföra under programperioden. Förhoppningen är att det ska öka flexibiliteten hos aktörerna och öka möjligheten till samverkan i åtgärdsarbetet. Genom att flera aktörer genomför samma eller liknande åtgärder, är förhoppningen att det ska bli lättare att hitta samarbetsformer och gemensamma aktiviteter i åtgärdsarbetet. Dessutom blir det lättare att se den totala effekten när flera aktörer arbetar åt samma håll. I dokumentet *Åtgärdsområden med åtgärdsförslag* har vi under respektive åtgärdsområde listat ett antal åtgärdsförslag. Listan ska användas för att få en uppfattning om vilka

typer av åtgärder organisationen skulle kunna genomföra. Men det är även fritt fram att formulera egna åtgärder.

Aktörerna åtar genom sin miljööverenskommelse att:

- Genomföra åtgärder inom utvalda åtgärdsområden.
- Delta på arbetsgruppernas möten och aktiviteter inom valda åtgärdsområden.
- Följa upp åtgärdsarbetet.
- Kommunicera arbetet och resultatet internt och externt.

Miljööverenskommelserna kommer att tecknas i början av år 2022 och gäller till och med år 2025. Efter halva tiden kommer vi utvärdera arbetet och eventuellt göra justeringar. För att få mandat att jobba med utvalda områden är det viktigt att överenskommelsen är förankrad i hela organisationen.

Länsstyrelsen – länken mellan aktörerna i miljööverenskommelserna.

Länsstyrelsens uppdrag är att samordna det regionala arbetet så att vi kan närma oss de nationella miljömålen.

I arbetet med miljööverenskommelserna åtar sig Länsstyrelsen att:

- Bidra med expertkompetens inom respektive åtgärdsområde.
- Anordna kompetenshöjande aktiviteter och seminarium inom respektive åtgärdsområde.
- Samordna och sammankalla arbetsgrupperna.
- Stötta aktörerna att söka extern finansiering av projektmedel.
- Ta fram riktlinjer för uppföljning och utvärdering.
- Kommunicera åtgärdsarbetet och resultaten.

Arbetsgrupper och nätverk

För att få till en bra samverkan och erfarenhetsutbyte mellan aktörerna inom varje åtgärdsområde behövs det forum och nätverk.

Under den här programperioden kommer Länsstyrelsen att bilda, eller vidareutveckla befintliga arbetsgrupper kring de prioriterade åtgärdsområdena. Grupperna får gärna bestå av representanter från olika typer av organisationer och verksamheter med varierande kompetenser. Arbetsgruppernas uppgifter skulle exempelvis kunna vara att ta fram checklistor, lyfta goda exempel eller planera kompetenshöjande webinarium.

Strukturen för arbetsgrupperna kommer förändras under programperioden och arbetsgrupperna är aktiva så länge de behövs för åtgärdsarbetet. Nya grupper kan även bildas under perioden om nya behov uppstår.

Miljö- och klimatråd

Värmlands miljö- och klimatråd har som syfte att hantera strategiskt viktiga frågor för det regionala miljö- och klimatarbetet. Rådet leds av landshövdingen och ledamöterna representerar kommuner, Region Värmland, intresseorganisationer och företag. Rådet har exempelvis bidragit till förankringen av processen med miljööverenskommelserna.

Miljö- och klimatstrategiska nätverket

Kommunernas och Region Värmlands miljö- och klimatstrategier ingår i en arbetsgrupp som samverkar kring strategiska miljöfrågor i länet. Gruppen har varit rådgivande i upplägget av miljööverenskommelserna.

Globala mål

Vid FN:s toppmöte 2015 antog världens stats- och regeringschefer Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling. Agenda 2030 är den nya utvecklingsagendan som består av 17 globala mål med sammanlagt 169 delmål. De globala målen ska balansera och integrera de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga. Agenda 2030 knyter ihop vårt gemensamma ansvar för miljön i en alltmer global värld.

Partnerskap och samarbeten mellan myndigheter, företag och organisationer lyfts fram som avgörande för att genomföra Agenda 2030 och nå de globala målen. Agenda 2030 ger kraft i miljöarbetet och skapar möjligheter att tänka innovativt och arbeta i nya konstellationer utifrån de tre dimensionerna i Agenda 2030.

Figur 3. De 17 globala målen inom Agenda 2030.

Det svenska miljömålssystemet

Sverige har beslutat att ha kvar miljömålssystemet, trots att vi nu även har Agenda 2030. Anledningen till beslutet är att de svenska miljökvalitetsmålen är mer preciserade när det gäller vilken miljö kvalitet som krävs för en god miljö jämfört med målen i Agenda 2030. Uppföljningen av målen ger ett kunskapsunderlag som hjälper till att följa utvecklingen och förstå vilka åtgärder som är viktigast. Miljömålen är också beslutade av riksdagen vilket ger dem en särskild tyngd i det nationella arbetet.

Miljömålssystemet består av:

- Ett generationsmål som visar på inriktningen för samhällsomställningen.
- 16 miljökvalitetsmål med underliggande preciseringar som anger det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till. Varje miljömål har även ett antal indikatorer som kan användas för att mäta hur det går med miljömålet.
- Etappmål som anger steg på vägen till att nå generationsmålet och miljökvalitetsmålen.

Figur 4. De 16 nationella miljökvalitetsmålen.

Generationsmålet

Generationsmålet anger inriktningen för miljöpolitiken och ska ge vägledning om de värden som ska skyddas och den samhällsomställning som behöver ske för att

miljökvalitetsmålen ska nås. Generationsmålet är därför vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället.

Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.

Miljökvalitetsmålen

De 16 miljökvalitetsmålen beskriver det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till. Till varje miljökvalitetsmål finns ett antal preciseringar som förtydligar miljökvalitetsmålen och det miljö tillstånd som ska nås. För till exempel miljökvalitetsmålet *Frisk luft* finns tio preciseringar över högsta godtagbara halt av olika luftföroreningar. Vid uppföljningen av målen används preciseringarna som underlag för att bedöma möjligheten att nå målet.¹

För att visa hur miljöarbetet går har även varje miljökvalitetsmål ett antal olika indikatorer kopplade till sig. De speglar utvecklingen för de olika målen och används i uppföljningsarbetet. För till exempel miljökvalitetsmålet *Frisk luft* finns bland annat indikatorerna *Kväveoxidutsläpp* och *Resvanor*.² För vissa av indikatorerna finns även statistik på regionalnivå på www.sverigesmiljomal.se, men inte på lokal. Det finns istället på www.kolada.se.

Etappmål

Etappmålen identifierar en önskad samhällsomställning och anger steg på vägen för att nå generationsmålet och miljökvalitetsmålen. De anger vad som behöver hända och när. I dagsläget har ett 20-tal etappmål antagits av regeringen inom

¹ [Sveriges miljömål](#), 2020-12-16

² [Indikatorer för Sveriges miljömål](#), 2020-12-16

områdena avfall, begränsad klimatpåverkan, biologisk mångfald, cirkulär ekonomi, farliga ämnen, hållbar stadsutveckling och minskat matsvinn.³

Uppföljning

Miljökvalitetsmålen följs upp årligen upp både regionalt och nationellt. Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen (för målet *Levande skogar*) följer upp miljökvalitetsmålen på regional nivå. Uppföljningen ligger till grund för den nationella miljömålsuppföljningen. Den beskriver de statliga åtgärder som gjorts för att nå generationsmålet, miljökvalitetsmålen och etappmålen. Tillståndet för miljön beskrivs och myndigheterna gör en analys av utvecklingstrenden för generationsmålet och miljökvalitetsmålen. I den årliga uppföljningen bedöms även möjligheterna att nå etappmålen.

Uppföljningen ger information om svårigheter och framgångsfaktorer i miljöarbetet, vilket i sin tur fungerar som underlag för utveckling av styrmedel, strategier och åtgärder för att skapa bättre förutsättningar att nå målen.

Hittills har miljömålen följts upp mot år 2020, men hädanefter kommer vi att ta sikte på år 2030, liksom i det globala arbetet med Agenda 2030.

³ [Etappmålen - Sveriges miljömål](#), 2020-12-16

Nuläge i Värmlands län

Värmland berörs av 14 av de nationella miljökvalitetsmålen. Enligt den senaste uppföljningen är bedömningen att endast delar av målet *Grundvatten av god kvalitet* är nära att nås i Värmlands län. För resterande 13 miljömål görs bedömningen att de inte uppnås. För sju av målen är det svårt att se någon tydlig utveckling, och bedömningen är därför att utvecklingstrenden är neutral. Fyra av målen bedöms dock ha en negativ utveckling. Nästa samtliga av dessa rör biologisk mångfald. De är *Gifrfri miljö*, *Levande skogar*, *Ett rikt odlingslandskap* och *Ett rikt växt- och djurliv*.

Läs mer

www.sverigesmiljomal.se

Här hittar du all info om det svenska miljömålssystemet samt fakta och statistik på nationell och regional nivå. Men även inspiration och verktyg för myndigheter och företag som vill bidra till att vi uppnår målen.

www.rus.se

Här hittar du den regionala årliga uppföljningen av miljömålen, men även stöd i åtgärdsarbetet för både myndigheter och näringsliv samt statistik. Här kan du även hitta vägledningar om bland annat åtgärdsarbetet.

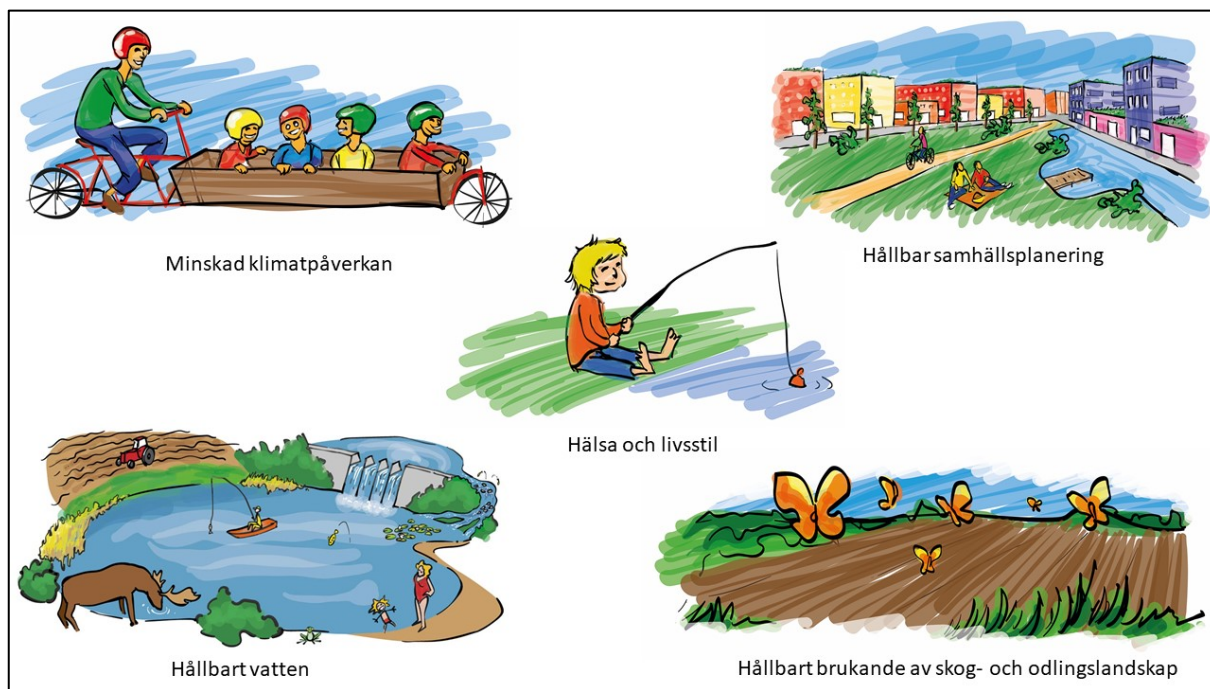
[Jämföraren i Kolada](#)

Här hittar du statistik över indikatorerna på lokal nivå.

Åtgärdsprogrammets utformning

Fokusområden

Åtgärdsprogrammet innehåller fem fokusområden som på ett eller annat sätt fångar upp de miljömål som är aktuella i Värmland. De är:

Prioriterade åtgärdsområden

Det har varit ett önskemål från de regionala aktörerna att prioritera några aktuella och strategiska områden för att få stöttning och draghjälp från varandra i länet. Tillsammans med länets aktörer har följande prioriterade åtgärdsområden tagits fram:

- Infrastruktur för förnybara drivmedel och laddbara fordon
- Fysisk planering för förnybar energi
- Giffri vardag
- Integrering av grönska och ekosystemtjänster i samhällsplaneringen
- Ökad dialog kring målbilder i skogen
- Pollinering
- Kommunal vattenplanering

Aktörerna väljer vilka av de ovanstående åtgärdsområdena som skrivs in i miljööverenskommelsen. Hur många åtgärdsområden som väljs är upp till varje aktör. Inom dessa områden kommer det att finnas möjlighet till ökad samverkan under den kommande programperioden.

De fyra sistnämnda åtgärdsområdena ovan, är även en del av genomförandet av handlingsplanen för grön infrastruktur.

En beskrivning av de prioriterade åtgärdsområdena finns samlat i den separata delen *Prioriterade åtgärdsområden*.

Åtgärdsförslag

Inom de prioriterade åtgärdsområdena har Länsstyrelsen tillsammans med länets aktörer tagit fram förslag på åtgärder. Åtgärdslistorna ska fungera som inspiration för aktörerna när man väljer vilka konkreta åtgärder som ska genomföras i organisationen. Listorna kan även fungera som arbetsgruppernas arbetsmaterial och tanken är att de ska utvecklas och kompletteras under programperioden.

En beskrivning av de prioriterade åtgärdsområdena med tillhörande åtgärdsförslag finns samlat i den separata delen *Prioriterade åtgärdsområden*.

Beskrivning av fokusområden

Nedan följer en redovisning av Värmlands fem fokusområden i miljömålsarbetet. Inom varje område presenteras de målbilder som tagits fram tillsammans med länets aktörer. Målbilderna beskriver det önskade läget i länet inom varje fokusområde och svarar på frågan: *Hur vill vi att det ser ut i Värmland i framtiden?*

Efter målbilden presenteras en nulägesbeskrivning av varje område där vi försöker beskriva hur långt från målbilden vi är i dagsläget. Genom att identifiera glappet mellan målbild och nuläge är det lättare att identifiera vad som behöver göras.

Fokusområde: Minskad klimatpåverkan

Målbilder

Länsstyrelsen Värmland antog 2019 [Energi- och klimatstrategi för Värmland](#)⁴ där fyra så kallade *Framgångsområden* pekades ut. De är:

- Fossilmfria och effektiva transporter
- Robust och flexibelt energisystem
- Långsiktigt hållbart jord- och skogsbruk
- Ansvarstagande konsumtion

Tillsammans med andra berörda aktörer i länet formulerades en målbild för varje område som beskriver hur vi vill att Värmland ska se ut då vi nått energi- och klimatmålen.

I det här åtgärdsprogrammet har vi valt att fokusera på de två förstnämnda områdena och med tillhörande målbilder:

⁴ www.lansstyrelsen.se/varmland/miljo-och-vatten/energi-och-klimat/energi-och-klimatstrategi

Fossilfria och effektiva transporter

Gång, cykel och buss är det naturliga valet i länets tätorter där de fått företräde framför bilen. Kollektivtrafiken underlättar livet i hela länet. Bilen är fortsatt nödvändig för boende i stora delar av länet, men de fossila bränslena har fasats ut helt sedan flera år tillbaka. För bilister är det enkelt och smidigt att byta till och förflytta sig med de alternativa färdmedlen. Fokus på transporteffektivitet vid samhällsplanering och infrastruktursatsningar, samt satsningar på laddningsinfrastruktur och förnybara drivmedel har gjort övergången hanterbar. Järnväg och sjöfart prioriteras vid fjärrtransporter av gods, med en infrastruktur som är utbyggd efter behoven. Klimatpåverkan från lastbilstransporter har reducerats genom effektivare fordon, logistikplanering och förnybara drivmedel.

Robust och flexibelt energisystem

En trygg och robust energiförsörjning ger goda förutsättningar för företag att utvecklas. Industri och hushåll har dragit nytta av den ekonomiskt lönsamma effektiviseringspotentialen, och anpassat energianvändningen utifrån det vi verkligen behöver. El- och värmeproduktionen i länet sker också helt utan fossila bränslen. Dessutom har produktionen av förnybar el i länet ökat väsentligt. Vindkraften står för den största delen av ökningen, men även sol- och biokraft har ökat. Elproducenter, nätägare, elbolag, industrier och andra aktörer har tillsammans utvecklat tekniska lösningar och affärsmodeller som gjort elsystemet flexibelt och kapabelt att hantera de ökade variationer i tillförsel och användning som en helt förnybar elproduktion inneburit. Integration av byggnader och fordon i elsystemet har möjliggjort nya lösningar för ökad flexibilitet, något som också har gjort elkonsumenterna mer delaktiga. Ett stabilt, flexibelt och välutbyggt elnät ger förutsättning för ökad elektrifiering av transporterna.

Nulägesbeskrivning

Klimatmålen kräver en samhällsomställning

Att begränsa uppvärmningen av klimatet till hanterbara nivåer är utan tvekan en av de allra största samhällsutmaningarna vi står inför. Vikten av att snabbt nå nollutsläpp har skärpts i och med Parisavtalets målsättning om att begränsa den globala uppvärmningen till 1,5 grader. För att nå målen kommer det att krävas en snabb omställning som omfattar hela samhället.

Utsläpp av växthusgaser i Värmland

Transporterna står för knappt 45 procent av växthusgasutsläppen i Värmland, och är därmed den sektor som har störst utsläpp. Bilresor står för ungefär hälften av dessa utsläpp. Tack vare effektivare fordon och högre inblandning av biobränslen

har utsläppen minskat under det senaste decenniet. Samtidigt har fordonen blivit större och tyngre, vilket bromsat effektiviseringen. Värmlänningen kör också mer bil än medelsvensken, vilket naturligtvis delvis beror på långa avstånd mellan länets tätorter.

Utsläppen av växthusgaser från uppvärmning av bostäder och lokaler samt förbränning för energiändamål inom industrin står för knappt en femtedel av de samlade utsläppen i Värmland. Länet har en stor basindustri, med ett antal stora produktionsanläggningar inom skogs- och stålindustrin, och även flera stora livsmedelsindustrier. Den tunga industrin medför att länet har en högre energianvändning per invånare, jämfört med riket som helhet. Samtidigt innebär tyngdpunkten på skogsindustri att industrins energianvändning till stor del är biobaserad och att utsläppen av växthusgaser per invånare är lägre än rikssnittet.⁵

Produktion och användning av el

Elproduktionen i länet är till allra största del förnybar, och vindkraften har ökat betydligt under de senaste åren. Användning av el är dock fortfarande betydligt större än den elproduktion som finns i länet. Det finns ett behov att öka kapaciteten i det regionala elnätet för att det ska kunna ta emot större mängder ny elproduktion.

Förslag på åtgärdsområden inom *Fossilfria och effektiva transporter*

Följande åtgärdsområden har lyfts fram av länets aktörer som viktiga för att nå miljömålen som rör *Fossilfria och effektiva transporter*.

Samordning och koordinering av arbete för hållbar mobilitet

Innebär att jobba mer samordnat för att ändra människors resvanor mot mer hållbara transportsätt som cykel, gång och kollektivtrafik.

Transporteffektiv samhällsplanering

För att få ner utsläppen från våra transporter krävs det att vi planerar vårt samhälle så transporteffektivt som möjligt. Det innebär till exempel att vi planerar så att resor med bil inte behövs för att avståndet till service är så nära så att resan lätt kan ersättas med kollektivtrafik, cykel eller gång.

⁵ RÅU, 2020

Infrastruktur för förnybara drivmedel och laddbara fordon

Innebär att skapa förutsättningar för att vi ska kunna ställa om fordonsflottan till eldrift eller drivmedel med mindre koldioxidutsläpp. Hur skapar vi en god infrastruktur för både förnybara drivmedel och laddbara fordon i hela länet?

Samordnad varudistribution

Genom att flera aktörer går ihop och samordnar sin distribution av till exempel livsmedel minskar transportererna, vilket innebär minskade utsläpp.

Förslag på åtgärdsområden inom *Robust och flexibelt energisystem*

Följande åtgärdsområden har lyfts fram av länets aktörer som viktiga för att nå miljömålen som rör *Robust och flexibelt energisystem*.

Energieffektiv nybyggnation

För att få ner utsläppen från uppvärmning byggnader behöver vi bygga mer energieffektivt. Hur gör vi det på bästa sätt?

Fossilfri el- och värmeproduktion samt flexibel energianvändning

Med ökad andel förnybar elproduktion, som till stor del är decentraliserad och väderberoende, ökar variationerna i eltillförseln. Det här ställer större krav på planeringen av energisystemet, att möjliggöra lagring av energi med mera. Nya krav ställs på flexibilitet i elsystemet för att säkerställa att tillräcklig elproduktion finns för att möta efterfrågan i varje ögonblick.

Fysisk planering för förnybar energi

Betydande mängder ny elproduktion kommer att behövas i Sverige inom de kommande decennierna. Fysisk planering är ett viktigt verktyg för att ge förutsättningar för att möta samhällets behov av förnybar energi, till exempel från vind och sol.

Prioriterade åtgärdsområden

Av de ovannämnda förslagen på åtgärdsområden, har följande område prioriterats till programperioden 2022–2025.

- Infrastruktur för förnybara drivmedel och laddbara fordon
- Fysisk planering för förnybar energi

En beskrivning av de prioriterade åtgärdsområdena med tillhörande åtgärdsförslag finns samlat i den separata delen *Prioriterade åtgärdsområden*.

Fokusområde: Hållbar samhällsplanering

Målbild

Följande målbild är framtagen tillsammans med länets aktörer. Den beskriver hur vi vill att det ser ut i framtiden när vi har uppnått hållbar samhällsplanering i Värmland.

I Värmland utgår den fysiska planeringen utifrån ett regionalt perspektiv där vi samverkar kring bland annat boende, arbetsplatser och service över kommungränserna. Länsstyrelsen och Region Värmland samt kommunerna har en tidig dialog i relevanta planeringsprocesser och planeringen sker genom välavvägda beslut med omtanke till såväl människor som miljö.

Den fysiska planeringen gör det möjligt att bo och verka i hela länet. Det är lätt att resa med kollektivtrafik inom länet och till viktiga knutpunkter utanför länets gränser. Det finns ett väl utbyggt gång- eller cykelstråk inom och mellan länets kommuner, som gör det möjligt att pendla längre sträckor med cykel. I länets större tätorter planerar vi funktionsblandat med närhet till service och kollektivtrafik. I de glesare delarna koncentreras service och kommunikationer till de utpekade serviceorterna. Möjligheten att jobba hemifrån och utnyttja e-handel är god i hela länet.

Planeringen sker med hänsyn till det framtida klimatet, gärna med naturbaserade lösningar. Allt vatten hanteras som en värdefull resurs, till exempel genom att utvalda områden tillåts att översvämmas och samla upp vatten.

Natur- och kulturvärden identifieras i ett tidigt stadium och vägs mot andra värden. För att öka den biologiska mångfalden och knyta ihop djur och växters habitat, integrerar vi grönmiljöer och vattenmiljöer i planeringen. Vid

exploatering av naturmark med höga naturvärden genomförs kompensationsåtgärder. Vid förtätning av områden är det extra viktigt att hitta kreativa lösningar för att integrera grönt i området. Det skapar dessutom en attraktiv stads- och boendemiljö.

Nulägesbeskrivning

En av grundförutsättningarna för omställningen till en mer hållbar framtid är hur vi planerar våra samhällen. Värmland har de senaste åren haft en stadig, men långsam befolkningsökning. Karlstad, med de angränsande kommunerna Hammarö och Kil, växer mest och har ett stort exploateringstryck.⁶ Samtidigt har flertalet andra kommuner en minskad befolkningsutveckling, vilket kan innebära en ond spiral där kommunen har svårt att upprätthålla en god tillgång på service, skola, vård och kollektivtrafik och får på så sätt svårt att locka nya invånare. Enligt den senaste bostadsmarknadsanalysen har en majoritet av kommuner ett underskott på bostäder i kommunen som helhet och nästan samtliga har ett underskott i centralorten.⁷ Flera av våra tätorter har svårt att hålla liv i centrumhandeln. Det innebär mindre liv och rörelse, vilket gör att området upplevs som otryggt. Många nybyggda miljöer med endast en typ av funktion, kan också upplevas som otrygga eftersom de blir tomma vissa tider på dygnet.

Grön infrastruktur och ekosystemtjänster

Idag är många värdefulla naturområden isolerade från varandra, bland annat för att vi numera nyttjar våra naturresurser och vårt landskap på ett mer storskaligt och intensivt sätt. För att bevara viktiga områden samt gröna och blå stråk, är det viktigt att vi planerar utifrån ett landskapsperspektiv. För att göra det möjligt är kommunala grönstrukturplaner ett viktigt planeringsunderlag.

Transporter

Våra tätorter växer utåt, med längre avstånd till arbete, skola och service som följd. Det innebär mer transporter. Transporterna står fortfarande för drygt hälften av växthusgasutsläppen i Värmland och körsträckan per invånare är högre än rikssnittet. Vägtrafiken har många negativa effekter på miljön och oss människor. Förutom utsläpp av växthusgaser, står den för den mest betydande källan av både luftföroreningar och buller, samt skapar barriäreffekter och föroreningar i dagvatten med mera.

Det genomförs fortfarande detaljplaner i Värmland där preciseringarna för miljömålet *Frisk luft* överskrids och med höga bullernivåer. Vid planering av

⁶ Regional bostadsmarknadsanalys, Länsstyrelsen Värmland, 2020

⁷ Regional bostadsmarknadsanalys, Länsstyrelsen Värmland, 2020

förskolor och skolor är detta särskilt viktigt att beakta eftersom barn är extra känsliga.

Klimatanpassning

Vår bebyggda miljö måste anpassas till ett förändrat klimat. Klimatförändringarna påverkar nederbörd, temperatur och vattenflöden, vilka alla tre är viktiga aspekter att beakta vid planeringen av våra samhällen. Redan i dagsläget ser vi en ökad förekomst av mer frekventa och kraftigare skyfall.⁸ Det orsakar problem med dagvattenhantering eftersom befintliga system inte klarar av att ta emot allt vatten.

Kulturmiljö

Bebyggelsen är en viktig del av kulturarvet. Byggnader som är synnerligen kulturhistoriskt värdefulla kan skyddas som byggnadsminnen. I Värmland finns 70 anläggningar skyddade som byggnadsminnen och de senaste åren har få byggnadsminnen tillkommit. För att nå en hållbar bebyggelsestruktur är kompetensförsörjning en nyckelfråga. En annan viktig fråga är hur vi undviker förvanskning av kulturhistoriska värden i samband med ombyggnation.

Förslag på åtgärdsområden inom Hållbar samhällsplanering

Följande åtgärdsområden har lyfts fram av länets aktörer som viktiga att för att nå miljömålen som rör Hållbar samhällsplanering.

Planering för ett transporteffektivt samhälle

Innebär att vi ska planera våra samhällen så att resor med bil och lastbil kan ersättas med mer hållbara transportsätt som kollektivtrafik, cykel och gång. Det kan till exempel göras genom att placera nya bostäder nära kollektivtrafikstråk och viktiga målpunkter som service, förskola och skola.

Integrering av grönska och ekosystemtjänster i samhällsplaneringen

Tar upp frågan om hur vi planerar våra samhällen så att det ger förutsättningar för biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Hållbart byggande

Området innebär åtgärder för att minska mängden bygg- och rivningsavfall från byggsektorn och att det avfall som ändå uppkommer ska återanvändas och återvinnas på ett bättre sätt. Även åtgärder för energieffektivisering av byggnader och val av mer hållbara byggnadsmaterial ingår i åtgärdsområdet.

⁸ SMHI, 2015

Sociala värden i planeringen

Hur integrerar vi sociala aspekter i samhällsplaneringen, så att vi även planerar trygga samhällen där människor väljer att vistas?

Dagvatten i planeringen

Planeringen ska bedrivas på ett sådant vis att dagvatten tas om hand så att det inte medför några försämringar av recipienters vattenkvalitet.

Klimatanpassning

För att undvika problem framöver måste vi planera ny bebyggelse som är lämpliga både i dagens och framtidens klimat. Samtidigt måste det redan byggda skyddas, säkras och anpassas efter de nya förutsättningarna.

Prioriterade åtgärdsområden

Av de ovannämnda förslagen på åtgärdsområden, har följande område prioriterats till programperioden 2022–2025.

- Integrering av grönska och ekosystemtjänster i samhällsplaneringen

En beskrivning av de prioriterade åtgärdsområdet med tillhörande åtgärdsförslag finns samlat i den separata delen *Prioriterade åtgärdsområden*.

Fokusområde: Hållbart brukande av skog- och odlingslandskap

Målbild

Följande målbild är framtagen tillsammans med länets aktörer. Den beskriver hur vi vill att det ser ut i framtiden när vi har uppnått hållbart brukande av skog- och odlingslandskap i Värmland.

I Värmland har vi en levande och livskraftig landsbygd med ett varierat skogs- och odlingslandskap. Det innebär att vi har ett skogs- och odlingslandskap som karaktäriseras av stor variation mellan olika brukandeformer och att metoderna har utvecklats så att brukandet kan drivas med ekonomisk lönsamhet med minimal negativ påverkan på biologisk mångfald och ekosystem. Körskador i känsliga miljöer är ovanliga och kulturella och sociala värden värnas. Såväl jord- som skogsbruket har fasat ut all användning av fossila bränslen och anpassats efter de nya förutsättningar som ett förändrat klimat har medfört.

Att bo och bedriva skogs- och jordbruk är eftertraktat och det har skett ett generationsskifte i branschen. Markägarnas mark och intressen värnas samtidigt som de har bygdens bästa för ögonen. Efterfrågan på lokala produkter har vuxit och det värmländska jordbruket producerar en mångfald av livsmedelsvaror, vilket gör Värmland mindre sårbart vid kriser. En stor andel av jordbruksföretagen bedriver ekologiskt jordbruk och har övergått till över till att odla mer proteingrödor.

Vi har gemensamt identifierat sammanhängande områden som skapar korridorer för växter och djur. Möjligheten till rekreation och friluftsliv gör områdena även attraktiva för besöksnäringen och många brukare är mångsysslare och får delar av sin inkomst från turistnäringen.

Värmlänningar har en nära anknytning till, och förståelse för, naturen och dess kulturmiljöer och vi värnar om landskapsbilden. Det finns en god kunskap och omsorg om kulturmiljövärden och den biologiska mångfaldens betydelse.

Nulägesbeskrivning skogslandskap

Värmland har stora arealer produktionsskog och en betydande sågverks- och pappersindustri. Skogen är också en viktig källa för rekreation och hyser en stor variation av skogslevande arter.

Vi lever i en tid där många vill ta del av skogens resurser, och som en följd av det ökar trycket på den biologiska mångfalden. För att undvika att höga natur- och kulturvärden går förlorade, bör skogsbrukets aktörer ständigt jobba med att förbättra och utveckla den hänsyn som måste tas för att klara miljömålen.

Allt fler skogslevande arter rödlistas. Till de artgrupper som står för den största negativa förändringen hör storsvamparna och lavar. Även gruppen fjärilar omfattar i dag nästan dubbelt så många rödlistade arter jämfört med tjugo år sedan.⁹

Skyddad skog

I Värmland är i dagsläget cirka 40 tusen hektar skogsmark formellt skyddad, största delen utgörs av produktiv skogsmark.¹⁰ I flera av länets stora naturreservat samt i naturvårdsområdet Brattforsheden finns dock inte några restriktioner för skogsbruket över stora delar av arealen.

I dagsläget finns det 208 naturreservat i Värmlands län, vilket motsvarar ungefär 6,7 % av länets yta. Många av de värmländska naturreservaten innehåller en kombination av naturtyper som skogar, våtmarker, vattendrag, sjöar och jordbruksmark.¹¹

Inventering

Områden med mycket höga naturvärden behöver fortsatt inventeras och kartläggas. I framför allt norra Värmland finns fortfarande större oinventerade naturskogar. Alltför många av naturvärdena blir kända först i samband med avverkningsanmälningar.

Medvetenheten ökar

Det görs flera positiva åtgärder avseende natur- och kulturhänsyn. Bland annat har länets virkesköpande organisationer fått ökad kunskap om skog med höga naturvärden genom utbildning i *Målbilder för god miljöhänsyn* som samordnas av Skogsstyrelsen. Det har även skett en förbättrad hänsyn i skogsbruket när det gäller körskador och vattenfrågor. Det märks också ett ökat intresse för

⁹ RÅU 2020, Levande skogar

¹⁰ [SCB Statistikdatabas, 2018](#).

alternativa, hyggesfria skogsbruksmetoder. Hänsyn till kulturlämningar har förbättrats nationellt men behöver förbättras ytterligare.

Nulägesbeskrivning odlingslandskap

I Värmland har arealen brukad åkermark minskat något de senaste 20 åren. Arealen åkermark per företag har dock ökat sedan år 1975 samtidigt som antalet jordbruksföretag minskat med mer än hälften. Företagen har alltså blivit större och brukandet mer storskaligt. Det innebär ett mindre variationsrikt landskap, när små enheter i skogsbygder och de mindre markerna i utkanten av större gårdar inte längre brukas.

Öppna landskap

Värmland har goda förutsättningar för köttproduktion med marker som lämpar sig bra för vallodling och bete, men antalet nötköttsföretag har minskat med cirka 80 % sedan 1975. Även antalet mjölkgårdar har minskat mycket drastiskt de senaste 20 åren. Djuren koncentreras därmed på en mindre yta, vilket innebär att betes- och åkermarker samt värdefulla småmiljöer växer igen. Antalet fårgårdar har dock ökat de senaste trettio åren och många fårgårdare har en relativt liten besättning, vilket gör dessa företag viktiga för landskapsvården. De ligger utspridda över en stor del av länet och kan därmed bidra till öppethållande av värdefulla marker ute i skogsbygderna.

Invasiva arter

Spridning av främmande arter fortsätter i Värmland och orsakar lokalt stora problem. Lupiner är den växt vi har störst problem med. Spridningstakten är fortsatt hög och hela trakter har påverkats av dess framfart. Lupinernas kvävefixerande förmåga riskerar även att förändra markförhållandena på sikt, vilket innebär att de naturliga ängsarterna inte nödvändigtvis kommer tillbaka även om lupinerna skulle försvinna.

Kulturmiljö i landskapet

Spritt i länet finns mindre reservat med hög biologisk mångfald i det småskaliga odlingslandskapet, där slåtter och bete under lång tid skapat goda förutsättningar för en hävdgynnad flora och fauna. Kulturlämningarna är i hög grad beroende av skötsel för att finnas kvar och bevaras för framtiden. Bete, slåtter och aktivt brukande av marker gör att spåren och lämningarna inte blir övervuxna utan hålls synliga.

Klimatpåverkan

Om inte inlagringen av kol räknas in så står jord- och skogsbruk för en femtedel av länets samlade utsläpp av växthusgaser. En fjärdedel av växthusgaserna från sektorn kommer från energianvändning i arbetsmaskiner och för uppvärmning.

Metan och lustgas från biologiska processer inom jordbrukets djurhållning och växtodling står för resterande tre fjärdedelar.

Förslag på åtgärdsområden inom hållbart brukande av skog- och odlingslandskap

Följande åtgärdsområden har lyfts fram av länets aktörer som viktiga att för att nå miljömålen som rör detta fokusområde.

Ökad kunskap

Dels att lyfta frågorna i skolan, dels för ökad medvetenhet och anknytningen, men också att väcka intresse. Det kan bestå av att dela med sig av goda exempel på vad som varit framgångsrikt, se till att nya markägare får tillräckligt med kunskap.

Pollinering

Pollinering är en viktig ekosystemtjänst som bidrar både till vår livsmedelsförsörjning och till fungerande ekosystem. Många pollinerande insekter är hotade men det finns många åtgärder som kan förbättra deras livsmiljö.

Invasiva arter

Invasiva främmande arter räknas som ett av de absolut största hoten mot biologisk mångfald. De kan också orsaka stora negativa effekter på jord- och skogsbruk samt människors och djurs hälsa.

Skyddad natur

För att långsiktigt kunna bevara våra natur- och kulturarv samt de viktiga ekosystemtjänster dessa innehar är långsiktigt skydd av natur- och kulturmiljöer en viktig åtgärd. Det finns många olika skyddsformer för natur och djur i Sverige såsom naturreservat, natura 2000 och biotopskyddsområden.

Främja och öka brukandet i odlingslandskapet

Naturvärdena i dagens odlingslandskap är resultatet av hur det har brukats av människan under flera tusen år. I Värmland växer både värdefulla småmiljöer, betesmarker och åkermarker igen. För att det ska finnas ett rikt odlingslandskap krävs att det finns en bred bas med djurhållning och åkerbruk över hela Värmland, med både små hobbyenheter och stora jordbruksföretag.

Minska polariseringen bland skogens aktörer

Skogen erbjuder viktiga livsmiljöer för djur och växter samtidigt som det är en viktig källa till förnybara råvaror samt för friluftsliv och rekreation. Miljötillståndet i skogen påverkas av hur skogsbruket bedrivs, men berörda aktörer har ibland olika syn på vad hållbart brukande innebär. Ett sätt att få skogens aktörer att närma sig varandra är att fortsätta dialogen kring *Målbilder för god miljöhänsyn*.

Hållbar bioekonomi

Bioekonomi är en del av den cirkulära ekonomin där produkter och tjänster har sitt ursprung i förnybara biobaserade råvaror, vilket då kan ersätta fossila produkter. Den brukade skogen ses som en stor resurs för den svenska bioekonomin. Åtgärder kopplade till att förädla skogsråvara och ta vara på restprodukter kan effektivisera användningen av den biomassa vi tar ut ifrån skogen.¹² I arbetet med bioekonomi är det viktigt att samtidigt diskutera den biologiska mångfalden i skogen och bevarandet av skogens ekosystemtjänster.

Prioriterade åtgärdsområden

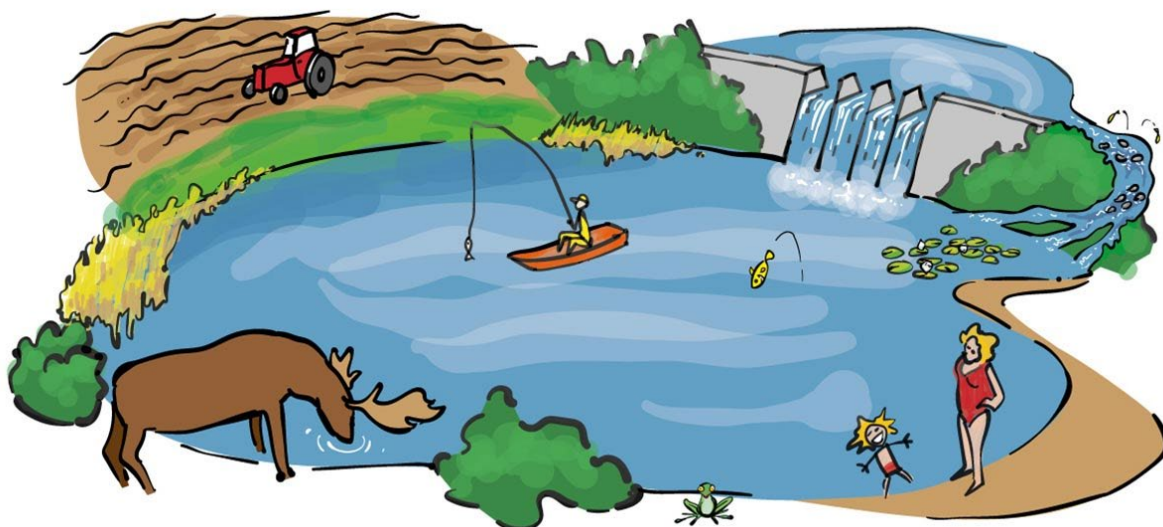
Av de ovannämnda förslagen på åtgärdsområden, har följande områden prioriterats till programperioden 2022–2025.

- Ökad dialog kring målbilder i skogen
- Pollinering

En beskrivning av de prioriterade åtgärdsområdena med tillhörande åtgärdsförslag finns samlat i den separata delen *Prioriterade åtgärdsområden*.

¹² bioinnovation.se

Fokusområde: Hållbart vatten

Målbild

Följande målbild är framtagen tillsammans med länets aktörer. Den beskriver hur vi vill att det ser ut i framtiden när vi har uppnått hållbart vatten i Värmland.

I Värmland har vi grund- och ytvatten med god kvalitet. Vattnet räcker till allas behov och ekosystemtjänster. Våtmarker, källor samt vattennära natur- och kulturmiljöer bevaras, och vi har goda rekreativsmöjligheter vid våra sjöar och vattendrag. Hela länet har tillgång till dricksvatten av god kvalitet. Våra vattentäkter och reservvattentäkter har uppdaterat skydd.

Vatten är en resurs som vi hushåller med, och vi använder rätt vatten till rätt ändamål. Process- och avloppsvatten ses som en resurs och regnvatten tillvaratas. Hållbar vattenhantering beaktas i ett tidigt skede vid planering och exploatering, bland annat genom att hantera dagvatten lokalt.

Vi har god beredskap för klimatförändringarnas påverkan på våra vatten. Vi är väl förberedda och kan hantera torka, skyfall, översvämning och algblomning. Vi kan hantera så väl överskott som underskott av vatten.

Elproduktionen sker med hänsyn till vattenekosystemen. Vattendragen är i möjligaste mån vandringsbara för fisk och andra vattenlevande organismer samtidigt som kulturmiljövärden beaktas. Läckage av näringsämnen och övriga föroreningar från enskilda avlopp, kommunala avlopp och jordbruket är begränsade. Skogsbrukets försurningspåverkan är låg.

Vattenkvalitet och biologiska aspekter följs upp regelbundet, och vi har kunskap om hur föroreningar påverkar vattnet. Länets aktörer samverkar och det finns ett högt engagemang för vattenfrågor i länet.

Nulägesbeskrivning

Det finns många värdefulla sjöar och vattendrag i Värmland, men de utsätts för påverkan från många håll, till exempel från skogsbruk, jordbruk, exploatering, industrier och vattenkraft.¹³

Vattnets status

Alla Sveriges ytvatten klassificeras utifrån vattnets nuvarande status. I Värmland bedöms endast 28 procent av sjöarna och 16 procent av vattendragen uppnå god ekologisk status. Övriga sjöar och vattendrag som har bedömts har måttlig, otillfredsställande eller dålig ekologisk status eller potential.

Den vanligaste orsaken till att sjöarna och vattendragen inte uppnår god ekologisk status är brist i konnektivitet, till exempel att det råder brist möjlighet till spridning och fria passager för djur, växter, sediment och organiskt material. Därtill kommer även problem med flöde och morfologin, samt övergödning.¹⁴ Värmland har i allmänhet en god tillgång på grundvatten av god kvalitet. Grundvattnet är måttligt påverkat av försurning och har i allmänhet en låg kloridhalt.¹⁵

Försurning

Värmland är ett av de län som drabbats hårdast av försurningen. Länets geologi utgörs till största delen av svårvittrade bergarter och detta, i kombination med tunna jordtäcken samt betydande historiskt nedfall, har resulterat i en omfattande försurningsproblematik.

Även om de totala utsläppen av svaveldioxid och kväveoxider i Europa har minskat rejält under de senaste tjugo åren och nedfallet har minskat i Värmland, har det endast lett till en långsam förbättring i sjöar och vattendrag. För att motverka försurningens effekter har en betydande kalkningsverksamhet byggts upp i länet.

Vatten och avlopp

De flesta av länets kommuner arbetar med att ta fram, eller har tagit fram, kommunala VA-planer. Ombyggnaden av kommunernas vatten- och avloppssystem fortsätter och frågan är högt prioriterad hos många kommuner. Kommunerna har arbetat med riktad tillsyn av enskilda avlopp i tio år, men många enskilda avlopp återstår.

¹³ Regional årlig uppföljning av miljömålen, Värmlands län 2020

¹⁴ VISS

¹⁵ Regional årlig uppföljning av miljömålen, Värmlands län 2020

Arbetet med att förbättra skyddet för flera dricksvattentäkter pågår i Värmland. En regional vattenförsörjningsplan, som beskriver hur viktiga vattentillgångar ska beaktas i samhällsplaneringen, är under framtagande.

Kultur- och naturmiljöer kring vatten

Flera av Värmlands riksintressen för kulturmiljö ligger i anslutning till vattendrag. Det finns en del forn- och kulturlämningar längs vattendrag i form av lämningar efter småskaliga industrier och flottningsanläggningar. Mörkertalet kring vattenanknutna kulturmiljöer är emellertid stort och merparten av kulturmiljöerna saknar ett långsiktigt skydd.

Värmland har två naturreservat med motiv att säkerställa limniska värden. Ett femtiotal biotopskyddsområden avser vattenmiljöer. 23 sjöar och 24 vattendrag är utpekade som Natura 2000-områden. Cirka 70 vattendrag och sjöar ingår i den nationella strategin för skyddsvärda natur- och fiskmiljöer. Behovet av fler limniska naturreservat är stort.¹⁶

Förändrat klimat

Klimatförändringarna påverkar nederbörd, temperatur och vattenflöden. SMHI har undersökt kommunernas arbete med klimatanpassning. Resultatet visar att de flesta kommuner i Värmland har, eller delvis har, identifierat behov av klimatanpassning, samt har en klimat- och sårbarhetsanalys eller en risk- och sårbarhetsanalys (RSA) som inkluderar klimataspekter. En större del av kommunerna samverkar internt eller med andra kommuner kring klimatanpassning. Några kommuner har tagit fram kommunala mål eller en handlingsplan.¹⁷

Förslag på åtgärdsområden inom Hållbart vatten

Följande åtgärdsområden har lyfts fram av länets aktörer som viktiga att för att nå miljömålen som rör detta fokusområde.

Dricksvattenförsörjning

För ett långsiktigt skydd av vårt dricksvatten är det viktigt att inrätta och göra en översyn av vattenskyddsområden. Man behöver också arbeta med reservvattentäkter, vattenförsörjningsplaner samt uppströmsarbete med kemikaliekontroll. För att minska sårbarheten kan vi öka redundansen i vattenförsörjningen genom samarbete inom och mellan kommuner.

¹⁶ Regional årlig uppföljning av miljömålen, Värmlands län 2020

¹⁷ SMHI, 2019

Kommunalt VA, inklusive dagvatten

Åtgärdsområdet innehåller arbete med kommunala VA-planer samt samsyn och kunskapshöjning av dagvattenfrågor. Även samarbete kring dagvattenplan/policy samt fördröjnings- och reningsmetoder.

Enskilda avlopp

I åtgärdsområdet ingår samordning och samsyn om prioriteringar och tillsynstakt av enskilda avlopp.

Övergödning

Inom åtgärdsområdet återfinns arbete med enskilda och kommunala avlopp, anläggande, återställande eller restaurering av våtmark, dagvattenrening, jordbrukstillsyn och rådgivning.

Miljögifter

Området innefattar tillsyn av verksamheter som släpper ut miljöfarliga ämnen till vattnet och arbete med utfasning av skadliga kemikalier. Att kartlägga föroreningar i dagvatten från särskilt förorenade industriområden och hårt trafikerade vägar är också viktigt.

Biologisk mångfald i vatten

Inom åtgärdsområdet finns åtgärder såsom skydd, restaurering och inventering. Det kan handla om fysiska, hydrologiska och biologiska åtgärder i sjöar, vattendrag, våtmarker och strandzon. Samarbete utifrån avrinningsområden, i de så kallade vattenråden, är en viktig del i åtgärdsområdet.

Kulturmiljöer kring vatten

Vissa utpekade kulturmiljöer vid limniska miljöer är skyddade enligt kulturmiljölagen eller plan- och bygglagen. Kulturmiljöer i vatten kan ibland exempelvis utgöra vandringshinder för vattenlevande organismer och i dessa fall är det viktigt med dialog och samsyn.

Klimatanpassning

Området innefattar hur vi jobbar för att förbereda oss på ett förändrat klimat med ökade årsmedeltemperatur, nederbörd och vattenflöden. Det kan till exempel innefatta att restaurera värdefulla våtmarker för att få bättre vattenhushållning i landskapet samt att integrera klimatanpassning i vattenplanering.

Prioriterade åtgärdsområden

Av de ovannämnda förslagen på åtgärdsområden, har följande område prioriterats till programperioden 2022–2025.

- Kommunal vattenplanering

En beskrivning av de prioriterade åtgärdsområdet med tillhörande åtgärdsförslag finns samlad i den separata delen *Prioriterade åtgärdsområden*.

Fokusområde: Hälsa och livsstil

Målbild

Följande målbild är framtagen tillsammans med länets aktörer. Den beskriver hur vi vill att det ser ut i framtiden när vi har uppnått en hållbar livsstil i Värmland.

Det är lätt att leva ett gott liv inom de planetära gränserna. Genom information, utbildning och medvetna val bidrar värmlänningen till att minska miljöpåverkan inom och utanför landets gränser.

Utsläpp av skadliga ämnen till luft och vatten har minimerats och exponeringen har minskat. Kretsloppstänk har lett till minskat nyttjande av naturresurser, mindre avfallsmängder och ökad kvalitet på varor. Värmlänningarna har blivit mer medvetna om konsekvenserna av deras konsumtion, vilket ökat delningsekonomin och återbrukandet. Naturen integreras i utbildning och pedagogik.

Det är nära till ett rikt friluftsliv i hela Värmland och alla har efter egna förutsättningar möjlighet att ta del av natur- och kulturlandskapet. Naturens värde värnas och uppskattas. Länets infrastruktur främjar en hälsosam livsstil och den hållbara naturturismen har ökat. Tillgången till natur har bidragit till många hälsovinster för den fysiska och psykiska folkhälsan.

Värmlänningen känner tillhörighet och gemenskap i samhället och visar omtanke gentemot medmänniskor, djur och miljö. På lika villkor utvecklar och formar vi tillsammans den hållbara värmländska livsstilen.

Nulägesbeskrivning

Detta fokusområde har en direkt koppling till den sociala dimensionen i hållbarhet. Här lyfter vi fram områden som handlar om människors välbefinnande, hälsa och konsumtionsval.

Avfall

Inom EU finns en gemensam lagstiftning för hur avfall ska hanteras. I första hand ska avfall förebyggas, återanvändas, material- och energiåtervinnas och i sista hand deponeras. Mängden som läggs på deponi minskar, främst genom införda förbud. Dock ökar den totala mängden avfall.¹⁸ Främst går avfall till energiåtervinning, vilket är det näst sämsta i avfallstrappan. Mycket av avfallet från hushållen som går till energiåtervinning skulle istället kunna materialåtervinnas. Det gäller främst papper, plast och textil. Från verksamheter är det bygg- och rivningsavfall som är det största flödet.¹⁹

Genomförandet av kommunernas avfallsplaner är ett viktigt verktyg för att förebygga avfall och minska mängden farligt avfall.

Konsumtion

Våra globala konsumtionsmönster är en av vår tids största miljöutmaningar. I genomsnitt spenderas runt 200 000 kronor på konsumtion per person varje år. Motsvarande summa för reparation är 26 kr.²⁰

Vår konsumtion av varor och tjänster orsakar stora utsläpp av växthusgaser och farliga ämnen, även utanför länet. Två tredjedelar av vår konsumtions klimatpåverkan kommer från hushållens privata konsumtion, resten från offentlig konsumtion (inköp inom offentlig verksamhet). Av hushållens konsumtionsbaserade utsläpp kommer en tredjedel från maten, en tredjedel från transporter och resterande tredjedel från boende, kläder, elektronik med mera. Flera av dessa produkter innebär även en kemikalieexponering för oss människor och hamnar till slut i vår miljö där de påverkar växter och djur.

Friluftsliv

Att vistas ute i naturen är viktigt för människors hälsa. För att människor ska kunna ta sig ut i vardagen är det viktigt med tätortsnära natur och attraktiva leder inom gång- och cykelavstånd. För att friluftslivet ska vara tillgängligt för alla är det viktigt att vi ser till att de går att nå med kollektivtrafik och att det finns

¹⁸ Avfall Sverige, 2018

¹⁹ Naturvårdsverket, 2018,

²⁰ Konsumentverket, 2019

tillgänglighetsanpassade områden. Både kommunalt och regionalt kunskapsunderlag om områden för friluftsliv behöver utvecklas.

Offentlig upphandling

Med hållbar offentlig upphandling tillgodoser offentlig sektor sitt behov av varor och tjänster på ett sätt som tar hänsyn till produktens hela livscykel. Hänsyn ska inte bara tas till de fördelar som uppstår för verksamheten utan även till samhället i sin helhet, samtidigt som anskaffningen görs på ett sätt som minimerar skador på miljön. Upphandling är ett viktigt styrmedel för att nå både lokala, nationella och globala mål.²¹

För att förbättra upphandlingen till att verkligen påverka leverantörerna, behövs utökad samverkan inom kommunerna men också mellan kommunerna och andra offentliga verksamheter. Det behövs även tydliga rutiner och policys för hållbar upphandling samt utökad marknadsdialog.

Förslag på åtgärdsområden inom Hälsa och livsstil

Följande åtgärdsområden har lyfts fram av länets aktörer som viktiga att för att nå miljömålen som rör detta fokusområde.

Utbildning och information

Handlar om att utveckla metoder för beteendeförändringar, miljökommunikation, och utbildnings- och informationsinsatser för beslutfattare så väl som till allmänheten.

Strategisk upphandling

Den offentliga sektorn är en stor upphandlare av varor och tjänster. Genom att ställa miljö- och kemikaliekraav finns det goda förutsättningar för att påverka produkternas miljöpåverkan.

Giffri vardag och utfasning av kemikalier

Området handlar om att höja människors medvetenhet kring olika typer av kemiska risker i varor, samt att arbeta med giftfri vattenförvaltning och byggmaterial.

Cirkulär ekonomi

Vi måste börja tänka mer i cirkulära kretslopp istället för linjära processer. Avfall är en resurs på fel ställe. Det kan förebyggas genom att tillämpa avfallstrappan,

²¹ [Upphandlingsmyndigheten](#)

som handlar om att förebygga mängden avfall genom återanvändning och återvinning.

Tillgängligt friluftsliv

För att öka tillgängligheten till friluftslivet krävs det att vi samverkar på kommunal och regional nivå för att göra det lättare att välja hållbara transporter till naturen och att vi förbättrar informationen om tillgänglighetsanpassning.

Prioriterade åtgärdsområden

Av de ovannämnda förslagen på åtgärdsområden, har följande område prioriterats till programperioden 2022–2025.

- Giftfri vardag

En beskrivning av de prioriterade åtgärdsområdet med tillhörande åtgärdsförslag finns samlat i den separata delen *Prioriterade åtgärdsområden*.

Referenser

- [Sveriges miljömål](#), 2020-12-16
- [Indikatorer för Sveriges miljömål](#), 2020-12-16
- [Ettappmålen - Sveriges miljömål](#), 2020-12-16
- RÅU, 2020: Regional årlig uppföljning av miljömålen, Värmlands län 2020, Publikation 2020:23
- Regional bostadsmarknadsanalys, Länsstyrelsen Värmland, 2020:18
- SMHI, Framtidsklimat i Värmlands län, Klimatologi nr 17, 2015
- [Formellt skyddad skogsmark](#). År 2018 - 2019. [SCB Statistikdatabas](#).
- [bioinnovation.se](#)
- [Välkommen till VISS \(lansstyrelsen.se\)](#)
- SMHI, Kommunernas arbete med klimatanpassning 2019, Klimatologi nr 55, 2020
- Avfall Sverige, Behandling av hushållsavfall 2018
- Naturvårdsverket, Avfall i Sverige 2018,
- Konsumentverket, Konsumtionsrapporten 2019
- [Hållbar upphandling | Upphandlingsmyndigheten](#)
- Energi- och klimatstrategi för Värmland:
www.lansstyrelsen.se/varmland/miljo-och-vatten/energi-och-klimat/energi-och-klimatstrategi